

БЮДЖЕТНА ПОЛІТИКА РОЗВИТКУ ТЕРИТОРІЙ: МЕТОДОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ

©2020 ПЕЛЕХАТИЙ А. О.

УДК 336.14
JEL: H60; H72; P11; R50**Пелехатий А. О. Бюджетна політика розвитку територій: методологія дослідження**

Мета статті полягає в розробленні теоретико-методологічних засад, розвитку науково-методологічних підходів і наданні практичних рекомендацій щодо підвищення ролі бюджетної політики в забезпеченні розвитку територій. Визначено основні рівні методології дослідження бюджетної політики розвитку територій, а саме: фундаментальний (філософський), загальний, конкретно-науковий і технологічний. Виділено та охарактеризовано послідовні етапи дослідження бюджетної політики розвитку територій: теоретичний (обґрунтування теоретичних засад бюджетної політики розвитку територій, уточнення понятійного апарату); методологічний (розроблення принципів, методології та визначення підходів до дослідження бюджетної політики розвитку територій); оцінювальний (формування системи показників, аналіз стану та тенденцій формування та реалізації бюджетної політики розвитку територій); науково-експериментальний (моделювання впливу бюджетної політики на розвиток територій, перевірка гіпотез) і практичний (обґрунтування напрямів та механізмів удосконалення бюджетної політики та посилення її ролі в розвитку територій). Зазначено методичну основу авторського наукового дослідження бюджетної політики та її впливу на розвиток територій. Виділено множинність підходів до вивчення бюджетної політики розвитку територій як системи через принципову складність їх структури та властивостей; залежність системи від факторів середовища (внутрішнього та зовнішнього), під впливом яких система проявляє та змінює свої властивості. До основних підходів віднесено: поведінковий, інституційний, синергетичний, програмно-цільовий, біхевіористський і міждисциплінарний. Перспективою подальших розвідок у даному напрямі є визначення нових етапів дослідження, які впливатимуть на формування методів, принципів та методологічних підходів.

Ключові слова: бюджетна політика, розвиток, території, методологія дослідження.

DOI: <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2020-3-476-484>

Рис.: 1. **Табл.:** 2. **Бібл.:** 8.

Пелехатий Андрій Олегович – кандидат економічних наук, в. о. доцента кафедри економіки та публічного управління, Львівський національний університет імені Івана Франка (вул. Університетська, 1, Львів, 79001, Україна)

E-mail: Pelechatiy_A@i.ua

ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-3022-852X>

УДК 336.14
JEL: H60; H72; P11; R50**Пелехатый А. О. Бюджетная политика развития территорий: методология исследования**

Цель статьи заключается в разработке теоретико-методологических основ, развитии научно-методологических подходов и предоставлении практических рекомендаций по повышению роли бюджетной политики в обеспечении развития территорий. Определены основные уровни методологии исследования бюджетной политики развития территорий, а именно: фундаментальный (философский), общий, конкретно-научный и технологический. Выделены и охарактеризованы последовательные этапы исследования бюджетной политики развития территорий: теоретический (обоснование теоретических основ бюджетной политики развития территорий, уточнение понятийного аппарата); методологический (разработка принципов, методологии и определение подходов к исследованию бюджетной политики развития территорий); оценочный (формирование системы показателей, анализ состояния и тенденций формирования и реализации бюджетной политики развития территории); научно-экспериментальный (моделирование влияния бюджетной политики на развитие территорий, проверка гипотез) и практический (обоснование направлений и механизмов совершенствования бюджетной политики и усиления её роли в развитии территорий). Указана методическая основа авторского научного исследования бюджетной политики и её влияния на развитие территорий. Выделена множественность подходов к изучению бюджетной политики развития территорий как системы из-за принципиальной сложности их структуры и свойств; зависимость системы от факторов среды (внутренней и внешней), под воздействием которых система проявляет и меняет свои свойства. К основным подходам отнесены: поведенческий, институциональный, синергетический, программно-целевой, биохевиористский и междисциплинарный. Перспективой дальнейших разработок в данном направлении является определение новых этапов исследования, которые будут влиять на формирование методов, принципов и методологических подходов.

Ключевые слова: бюджетная политика, развитие, территории, методология исследования.

Рис.: 1. **Табл.:** 2. **Библ.:** 8.

Пелехатый Андрей Олегович – кандидат экономических наук, и. о. доцента кафедры экономики и публичного управления, Львовский национальный университет имени Ивана Франко (ул. Университетская, 1, Львов, 79001, Украина)

E-mail: Pelechatiy_A@i.ua

ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-3022-852X>

UDC 336.14
JEL: H60; H72; P11; R50**Pelechatiy A. O. The Territorial Policy of Budget Development: a Research Methodology**

The article aims at developing the theoretical-methodological frameworks, as well as scientific-methodological approaches, and providing practical recommendations to enhance the role of budget policy in ensuring the development of territories. The main levels of methodology of studying the budget policy for the development of territories are defined, namely, fundamental (philosophical), general, specific-scientific and technological. The author allocates and characterizes the successive stages of studying the budget policy for the development of territories: theoretical (substantiation of the theoretical basis of the budget policy for the development of territories, clarification of the conceptual apparatus); methodological (developing principles, methodology and setting approaches to the study on the budget policy for the development of territories); evaluative (formation of a system of indicators, analysis of the status and tendencies of the

formation and implementation of the budget policy for the development of territories); scientific and experimental (modeling the impact of budget policy for the development of territories, testing hypotheses) and practical (substantiation of directions and mechanisms to improve budget policy and strengthen its role in the development of territories). The methodological basis of the author's scientific research on the budget policy and its impact on the development of territories is specified. The author allocates multiple approaches to researching the budget policy for the development of territories as a system because of the fundamental complexity of their structure and properties; the system's dependence on environmental factors (internal and external) under which the system manifests and changes its properties. The main approaches include: behavioral, institutional, synergistic, program-targeted, behaviorist and interdisciplinary. Prospect for further development in this direction is to identify new stages of research that will influence the formation of methods, principles and methodological approaches.

Keywords: budget policy, development, territories, research methodology.

Fig.: 1. **Tabl.:** 2. **Bibl.:** 8.

Pelechatty Andriy O. – PhD (Economics), Acting Associate Professor of the Department of Economics and Public Administration, Ivan Franko National University of Lviv (1 Universytetska Str., Lviv, 79001, Ukraine)

E-mail: Pelechatty_A@i.ua

ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-3022-852X>

Численні публікації вітчизняних економістів, політиків, соціологів свідчать про те, що на теперішній час ефективність функціонування окремих регіонів і територій в Україні значною мірою залежить від макроекономічної ситуації, тобто від економічної, у т. ч. бюджетної, політики держави, пропорцій, які сформувалися в країні між окремими територіями, попитом і пропозицією на фінансові, матеріальні та трудові ресурси, між доходами держави та доходами населення тощо. Тому для аналізу та оцінки впливу бюджетної політики, що сформувалася в державі, на розвиток територій, а також для вироблення конкретних науково обґрунтованих підходів до її вдосконалення потрібно застосувати відповідну методологію.

Необхідність формування методології комплексного та системного дослідження бюджетної політики та її ролі в забезпеченні розвитку територій зумовлена низкою причин:

- ✦ зміною пріоритетів у системі публічних фінансів, спрямованістю на децентралізацію та посилення ролі місцевого самоврядування, а також формування ефективної бюджетної політики розвитку територій;
- ✦ неефективністю функціонування централізованої системи управління з огляду на поглиблення диспропорцій соціально-економічного розвитку територій, внаслідок чого зростає дотаційність місцевих бюджетів;
- ✦ тенденціями укрупнення територіальних громад і перерозподілом адміністративного та фінансового ресурсів між рівнями управління на користь місцевого самоврядування;
- ✦ необхідністю забезпечення таких умов, за яких би території формували достатній потенціал для розширеного відтворення і при цьому відбувалося б зростання рівня їх економічної та фінансової самодостатності.

Усе це актуалізує потребу пошуку нового концептуального підґрунтя для формування цілісного системного бачення ролі бюджетної політики в розвитку територій, визначення цілей, завдань і механізму її формування та реалізації в умовах адміністративно-фінансових змін.

Проблеми бюджетної політики критично осмислюються у вітчизняних і зарубіжних наукових дослідженнях. Серед фахівців варто виокремити роботи таких дослідників, як: Г. В. Возняк, В. М. Гець, В. Г. Дем'янишин, І. О. Луніна, Л. В. Лисяк, Ц. Г. Огонь та інші. Водночас, розробляючи питання вдосконалення бюджетної політики розвитку територій, видається доцільним звернутися до питання дослідження її методологічних основ.

Метою статті є дослідження та обґрунтування методологічних аспектів бюджетної політики розвитку територій.

Основою кожного наукового дослідження є процес пізнання, що потребує застосування концептуального підходу відповідно до обраної методології. Отримання бажаного результату прямо залежить від вихідної теоретичної позиції, наукового підходу до постановки проблеми та вибору напрямів наукового пошуку. Тому питання організації процесу та вибору методів наукового дослідження перебувають у площині теоретичного та практичного сприйняття реальності – методології наукового пошуку.

Методологія наукового пізнання є своєрідним ученням про систему апробованих принципів, норм і методів науково-пізнавальної діяльності, про форми, структуру та функції наукового пізнання та передбачає розробку методів, прийомів і способів дослідження в конкретній галузі знань.

Досліджуючи бюджетну політику на емпіричному етапі пізнання, необхідно з'ясувати її сутність, характерні риси, закономірності та суперечності з диференціацією на загальні (для бюджетної політики держави загалом) і специфічні (для дослідження ролі бюджетної політики в забезпеченні розвитку території). Окрім того, необхідно з'ясувати й обґрунтувати принципи дослідження бюджетної політики розвитку територій та концептуальні засади її формування. Що ж стосується теоретичного рівня пізнання, на цьому рівні відбувається осмислення та відображення дійсності через виведення нових законів, формулювання нових наукових концепцій, представлення логічних результатів. На цьому рівні пізнання нові знання можна здобути шляхом абстрактного мислення.

Слід зазначити, що між емпіричним і теоретичним рівнями пізнання встановлюється діалектична єдність, хоча загальновідомо, що первинним є саме емпіричний рівень. Це означає, що емпіричні дослідження, результатом яких є виявлення нових фактів, стимулюють розвиток теоретичних знань, тоді як новітні теоретичні дослідження потребують експериментального підтвердження. Тому теоретичний і емпіричний рівні нероздільно пов'язані між собою, взаємозумовляють і доповнюють один одного, а також демонструють єдність теорії та науково-дослідницької практики.

Одночасно між емпіричним і теоретичним рівнями пізнання виникає «умовний простір», який для науковця є найважливішим під час наукового дослідження для з'ясування того, що є невідомим або незрозумілим і потребує обов'язкового доведення. Іншими словами, своєрідним містком між емпіричним і теоретичним рівнями стає так званий проміжний етап – етап формулювання проблем(и), постановки задач(и), а отже – висунення гіпотез, ідей, що потребують доведення упродовж усього процесу дослідження. Таким чином, метою нашого дослідження є розроблення теоретико-методологічних засад, розвиток науково-методологічних підходів і практичних рекомендацій щодо підвищення ролі бюджетної політики в забезпеченні розвитку територій [1].

Основними науковими гіпотезами, що підлягають принциповій перевірці та потребують доведення в межах нашого дослідження, є такі: 1) твердження про пряму залежність рівня соціально-економічного розвитку територій від бюджетної політики; 2) твердження про зростання фінансової спроможності територій за рахунок розподілу повноважень і децентралізації публічної влади, а також горизонтальної взаємодії територій. Якщо під час доведення гіпотези узгоджуються або логічно зіставляються факти або виникають нові, то вона трансформується у нову теорію.

Таким чином, у контексті нашого дослідження методологія охоплює певну сукупність теоретичних положень про принципи, методи та форми структурних і функціональних процесів у забезпеченні розвитку територій на базі інструментарію бюджетної політики. Загалом, модель методології дослідження бюджетної політики розвитку територій можна описати в розрізі рівнів методології та в такій послідовності:

1. *Фундаментальний (філософський) рівень* – розкриття основних наукових положень дослідження [2].
2. *Загальнонауковий рівень* – розкриття понятійно-категорійного апарату та системи наукових принципів [3].
3. *Конкретно-науковий рівень* – вибір та обґрунтування методичного інструментарію наукового дослідження.
4. *Технологічний рівень* – ретроспективний аналіз стану і тенденцій процесів формування та реалізації бюджетної політики в розрізі регіонального та

субрегіонального рівнів, побудова прогнозів розвитку територій з огляду на застосування конкретних інструментів бюджетної політики.

Схема, наведена на *рис. 1*, характеризує складові дослідження бюджетної політики розвитку територій. Її застосування надасть можливість більш ретельно дослідити БПРТ і глибше її пізнати як об'єкт дослідження, а також виявити особливості її формування та реалізації в умовах сучасних викликів та реформ адміністративно-територіального устрою та бюджетної системи.

У межах даної схеми виділено такі послідовні етапи дослідження: теоретичний, методологічний, оцінювальний, науково-експериментальний і практичний. Розкриємо більш детально їхній зміст з огляду на методологічні принципи та підходи до дослідження бюджетної політики.

На *першому етапі* здійснюється обґрунтування теоретико-методологічних і концептуальних засад бюджетної політики розвитку територій на основі проведення аналізу наявних наукових здобутків вітчизняних і зарубіжних учених та сучасних економічних теорій, обґрунтування особливостей розвитку територій як об'єкта впливу бюджетної політики. Також на цьому етапі доцільно розкрити зміст і складові публічних фінансів як важливої домінанти бюджетної політики.

На *другому етапі* потрібно розробити методологічну основу, на якій базується дослідження бюджетної політики розвитку територій. У межах даного етапу здійснюється розроблення загальної методології наукового дослідження, а також необхідно виокремити принципи й обрати методи, які використовуватимуться в дослідженні процесів її формування та реалізації. У науковій літературі висвітлено чимало наукових підходів до дослідження процесів у сфері фінансів, зокрема бюджетної політики. Методичну основу авторського наукового дослідження формуватимуть методи, наведені в *табл. 1*.

У межах даного блоку доцільно дослідити інституційне забезпечення бюджетної політики, що дасть змогу в подальшому на цій основі розвинути існуючі та сформувані нові механізми забезпечення економічного розвитку територій. Також на цьому етапі необхідно розкрити методологічні засади управління процесами формування та реалізації бюджетної політики та науково-методичні підходи до оцінювання дієвості бюджетної політики як інструменту досягнення цілей розвитку територій.

Третій етап передбачає здійснення аналізу та оцінювання значущості бюджетної політики в забезпеченні розвитку територій. На цьому етапі слід здійснити ретроспективний аналіз бюджетної політики, дослідити періодизацію її становлення та розвитку, а також характер змін і ступінь досягнення поставлених цілей у межах кожного з виокремлених періодів.

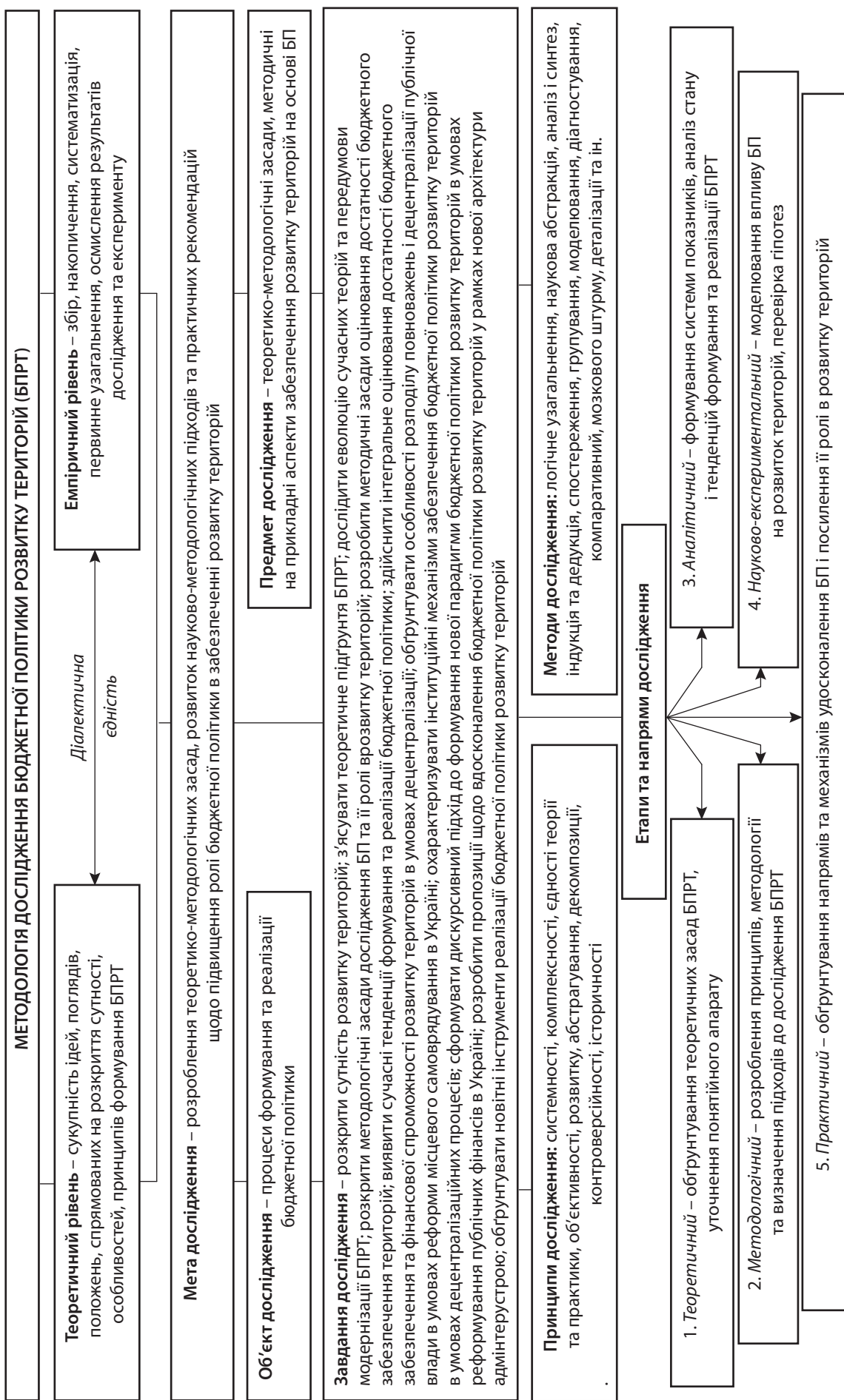

Рис. 1. Компоненти дослідження бюджетної політики розвитку територій

Джерело: авторська розробка.

ЕКОНОМІКА МЕТОДОЛОГІЯ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ В ЕКОНОМІЦІ

Методична база дослідження бюджетної політики та її впливу на розвиток територій

Група методів	Назва методу	Сфера застосування
Теоретичні	Теоретичного узагальнення	Формулювання наукових положень і уточнення термінологічного апарату теорій фінансів та просторового розвитку
	Наукової абстракції	
	Індукції та дедукції	
	Аналізу й синтезу	
	Логічний	
	Деталізація	
	Ієрархічний	Зіставлення наукових підходів до розуміння економічних категорій і понять
	Системно-структурний	Визначення елементів бюджетної політики з позицій впливу на розвиток територій та її взаємозв'язку з іншими складовими економічної політики
Аксіологічний		
Емпіричні	Систематизації	Аналіз процесів формування та реалізації бюджетної політики та її впливу на розвиток територій і розвиток держави
	Групування	
	Порівняння	
	Елімінування	
	Історичний	Ретроспективний аналіз процесів становлення та розвитку бюджетної політики
	Спостереження	Виявлення закономірностей і проблемних аспектів бюджетної політики розвитку територій
	Діагностування	
	Контент-аналіз	Визначення характеру бюджетної політики в забезпеченні розвитку територій
Праксиметричний	Визначення організаційно-функціонального статусу суб'єктів бюджетної політики розвитку територій	
Економетричні	Економіко-статистичні методи збору та обробки інформації, порівняння, узагальнення	Аналіз тенденцій формування та реалізації бюджетної політики, оцінка достатності бюджетного забезпечення та фінансової спроможності територій, побудова прогнозів розвитку територій з огляду на застосування конкретних інструментів бюджетної політики
	Лінійного програмування	
	Теорії множин	
	Математичної логіки	
	Нечіткої логіки	
	Огортаючих даних	Визначення очікуваних ефектів від реалізації бюджетної політики розвитку територій
Системно-динамічного моделювання	Установлення причинно-наслідкових зв'язків між чинниками бюджетної політики та показниками розвитку територій	
Побудови індикаторів	Порівняння з еталонним значенням	Нормування значень статистичних показників, що характеризують ступінь досягнення цілей бюджетної політики розвитку територій
	Головних компонент	Визначення вагових коефіцієнтів показників
	t-критерію	Розрахунок та обґрунтування граничних значень показників
	Інтегрального оцінювання та теорії факторного аналізу	Побудова інтегральних показників, які комплексно характеризують достатність бюджетного забезпечення розвитку територій та їхню фінансову спроможність;
Комбіновані	Компаративний	Порівняльний аналіз практики формування та реалізації бюджетної політики в Україні та зарубіжних країнах світу
	Графічно-картографічний	Наочне зображення результатів аналізу
	Абстрактно-логічний	Узагальнення результатів і підведення підсумків
Експертні	Експертних оцінок	Оцінка чинників формування бюджетної політики розвитку територій
	Мозкового штурму	Виокремлення перспективних напрямів, розроблення механізмів вдосконалення бюджетної політики розвитку територій

Окрім цього, необхідно проаналізувати сучасні тенденції формування та реалізації бюджетної політики. Такий аналіз дасть змогу виявити закономірності, суперечності, проблеми та недоліки, а також невирішені питання у сфері бюджетної політики розвитку територій.

У межах третього етапу доцільно здійснити інтегральне оцінювання достатності бюджетного забезпечення розвитку територій на основі використання розробленого на попередньому етапі науково-методологічного підходу, здійснити його діагностику, а також оцінити фінансову спроможність територій у розрізі рівнів публічного управління.

Четвертий етап передбачає розроблення практичних рекомендацій щодо формування та реалізації бюджетної політики органів місцевого самоврядування за такими напрямками: розподіл повноважень та децентралізація публічної влади в контексті реалізації бюджетної політики; вдосконалення бюджетного контролю на місцевому рівні; покращення горизонтальної взаємодія територій з метою підвищення їх бюджетної спроможності.

На *п'ятому етапі* слід обґрунтувати концептуальні засади формування та реалізації бюджетної політики розвитку територій і напрями її вдосконалення з огляду на наслідки сучасних економічних реформ, зокрема нової архітектури адміністративно-територіального устрою. При цьому слід розробити практичні підходи до вдосконалення існуючих і розвитку новітніх інструментів реалізації бюджетної політики розвитку територій, що сприятиме підвищенню її ефективності.

Слід також розкрити сукупність методологічних принципів, які покладено в основу дослідження бюджетної політики розвитку територій:

- ✦ *принцип системності* – передбачає виявлення між структурними елементами системи зв'язків, які забезпечують цілісність її функціонування;
- ✦ *принцип комплексності* – характеризує ґрунтовне дослідження причинно-наслідкових залежностей, комплексну оцінку входних параметрів, їх зміну та розвиток у межах досліджуваного об'єкта у просторі та часі;
- ✦ *принцип єдності теорії та практики* – передбачає взаємообумовлене поєднання теоретичних напрацювань та їх практичне впровадження в реальному житті [4];
- ✦ *принцип об'єктивності* – передбачає врахування тієї сукупності чинників, що породжують певне явище, підбір адекватних наукових підходів та засобів, що дають змогу отримати істинне знання про об'єкт дослідження;
- ✦ *принцип розвитку* – характеризує кількісні та якісні зміни об'єкта дослідження, ймовірні варіанти його позитивних змін і трансформацій [3];

- ✦ *принцип абстрагування* – полягає в уявному виокремленні істотних та абстрагуванні від несуттєвих проявів властивостей досліджуваних явищ і процесів. Принцип реалізується як певна смислова операція, філософський і логічний метод «відволікання», який дає змогу переходити від конкретних предметів до загальних понять і законів розвитку. Принцип абстрагування передбачає представлення проблеми в зручному для аналізу й проектування вигляді з акцентом на найважливіші моменти та сутнісні характеристики;
- ✦ *принцип декомпозиції* – полягає в поділі загальної проблеми на частини, виокремленні певних видів робіт для створення умов ефективного аналізу та вирішення детермінованих та/чи стохастичних задач;
- ✦ *принцип історичності* – дає змогу дослідити виникнення, формування та розвиток процесів і подій у хронологічній послідовності з метою виявлення закономірностей та суперечностей [5].

Враховуючи характер трансформаційних процесів у контексті бюджетної політики, вважаємо доцільним виокремити принцип контроверсійності як методологічний інструмент дослідження процесів її впливу на функціонування територій, з одного боку, та створення інституціональних умов та механізмів для їх ефективного регулювання та розвитку – з іншого.

У процесі дослідження бюджетної політики розвитку територій в умовах існуючих викликів і в контексті наслідків економічних реформ, на нашу думку, необхідним є комплексне застосування сучасних загальнонаукових методологічних підходів – системного, інституційного, синергетичного, біхевіористичного, програмно-цільового та міждисциплінарного. Це пов'язано з низкою причин:

- ✦ *по-перше*, складністю природи бюджетної політики, особливо територій, які є неоднорідними за статусом, особливостями управління та можливостями до подальшого розвитку;
- ✦ *по-друге*, притаманністю для бюджетної політики розвитку територій системної природи;
- ✦ *по-третє*, необхідністю адекватної оцінки сучасних тенденцій формування бюджетної політики розвитку територій, визначення проблем і ризиків реалізації в умовах започаткованої фінансової децентралізації та існуючих викликів з метою розроблення обґрунтованих науково-практичних підходів до її вдосконалення [6].

Наведемо характеристику та обґрунтування необхідності застосування зазначених вище наукових підходів.

Традиційно, вивчаючи багатопланові проблеми, що зазнають складних, різноспрямованих впливів зовнішніх факторів і відрізняються багатоваріантністю ендогенних умов розвитку, вчені використовують *системний підхід*, який дозволяє комплексно підійти до їх вирішення. Це такий напрям дослідження, який базується на комплексному вивченні великих і складних об'єктів (систем), дослідженні їх як єдиного цілого з узгодженим функціонуванням усіх елементів та частин. Системний підхід, як універсальний метод наукового дослідження, розглядає досліджуваний об'єкт як цілісну систему, яка складається із взаємопов'язаних частин і водночас входить до складу системи більш високого порядку. При цьому система розглядається як сукупність, що складається зі з'єднаних частин, множини елементів, які є неподільними, відповідними та знаходяться у взаємозв'язках один із одним і утворюють визначену цілісність, тобто єдність певної структури, яка із зовнішнім середовищем взаємодіє як єдине ціле.

Водночас системний підхід доречно використовувати на етапах формулювання мети, визначення наукових завдань, об'єкта та предмета дослідження, а також при дослідженні структури та розробці класифікації [7]. Тобто використовуємо системний підхід не як чітку методологічну концепцію, а як сукупність пізнавальних правил.

З огляду на розмаїття суб'єктів бюджетної політики, важливим є вивчення поведінкових засад реалізації їхніх економічних інтересів. У зв'язку з цим важливого значення набуває так званий *поведінковий, або біхевіористський, підхід*, методологічну основу якого зосереджено на експериментальному дослідженні впливу поведінкових чинників на фінансові відносини. Зазначений підхід виник під впливом того, що в межах традиційних підходів завжди є ймовірність допущення управлінських помилок внаслідок існування певних ризиків щодо нездатності суб'єктів бюджетної політики приймати раціональні рішення. Такі помилки зазвичай є результатом асиметричності інформації, обмеження когнітивних ресурсів (розумових дій для обробки інформації), а також емоційного напруження. Таким чином, використання разом із традиційними саме поведінкового підходу дозволить забезпечити наявність більш повної інформації про «вузькі місця» та проблемні аспекти формування та реалізації бюджетної політики розвитку територій, дозволить доповнити економічну теорію та більш адекватно розкрити процес прийняття управлінських рішень, пов'язаних з бюджетною політикою розвитку територій.

Наступним методологічним підходом, який доцільно використати в процесі дослідження бюджетної політики розвитку територій, є *інституційний підхід*, який базується на аналізі взаємовідносин між інститутами та різними наборами правил і може бути використаний при виробленні стратегічного

напрямку інституційного розвитку об'єкта дослідження. Оскільки існує значна кількість різноманітних інститутів, діяльність яких прямо чи опосередковано впливає на процеси формування та ефективність реалізації бюджетної політики розвитку територій, виникає об'єктивна необхідність здійснення інституціонального аналізу з метою виявлення передумов її формування, чинники розвитку територій, законодавче та організаційно-правове забезпечення трансформації бюджетної політики в умовах фінансової децентралізації тощо.

Водночас складна природа бюджетної політики розвитку територій, яка об'єднує значну кількість об'єктів та суб'єктів, має розгалужену інституційну структуру, яка включає взаємовідносини між різними рівнями публічного управління та формується під впливом широкого спектра внутрішніх і зовнішніх чинників, вимагає серед інших необхідних умов застосування *синергетичного підходу*.

Сутність синергетичного підходу в дослідженні бюджетної політики розвитку територій, як відкритої системи, що розвивається самостійно, вбачаємо в акцентуванні на його постійній взаємодії із зовнішнім середовищем макро- та мезорівнів, чинники яких справляють перманентний вплив на її розвиток. У цьому контексті інструментарій синергетичного підходу дозволяє вивчити «нелінійні ефекти еволюції системи, кризи та біфуркації». При цьому під «біфуркацією» розуміється «нестійка фаза існування, яка передбачає множинність сценаріїв подальшого розвитку; це процес якісного переходу від стану рівноваги до хаосу або порядку більш вищого ступеня організації» [8].

Синергетичний ефект від впливу тих чи інших процесів на бюджетну політику розвитку територій складається із загальної сукупності результатів, що взаємопов'язані, а отже, посилюють дію один одного. Для отримання максимального «стрибокподібного» синергетичного ефекту необхідно, щоб усі індивідуальні ефекти були тісно пов'язані між собою єдиною метою – активізацією процесів забезпечення розвитку територій на базі інструментарію бюджетної політики.

Удосконалення форм і механізмів концентрації, розподілу та використання ресурсів у процесі підвищення ефективності бюджетної політики в умовах реформування суспільно-політичної системи, а також пов'язаних з цим процесів соціально-економічної нестабільності забезпечує *програмно-цільовий підхід*, який реалізується у формі розробки державних, регіональних і галузевих програм. Його суть полягає в тому, що при розробленні дієвої та зваженої бюджетної політики необхідно виходити з необхідності застосування програмних методів визначення цілей та орієнтирів, а також комплексу заходів, які забезпечать досягнення поставлених цілей, у тому числі й на рівні територій.

З огляду на такі характеристики бюджетної політики розвитку територій, як складність і багатоплановість, вважаємо за доцільне виокремити ще один підхід до її дослідження – *міждисциплінарний*. Головна особливість застосування зазначеного підходу в практиці наукових досліджень економічного спрямування проявляється, з одного боку, у перенесенні соціально-економічних, управлінських методів, інструментарію за межі вивчення власне економіки, а з іншого – взаємодію економічної науки з іншими на базі запозичення їхнього методичного та прикладного інструментарію. Принципово важливо, що міждисциплінарний підхід, міждисциплінарна практика наукових досліджень передбачають використання потенціалу наявних концепцій, теорій, доктрин, які дотепер сформовані зусиллями науковців різних галузей знань.

Отже, узагальнюючи наведену вище інформацію, нами згруповано відповідні методи, принципи та методологічні підходи в розрізі етапів дослідження бюджетної політики розвитку територій (табл. 2).

ВИСНОВКИ

Запропонована автором послідовність дослідження бюджетної політики розвитку територій забезпечується завдяки поєднанню різних наукових методів і підходів, застосування яких дасть змогу глибше пізнати її сутність та передумови формування, сформувати категорійно-понятійний апарат з даної проблематики, виявити найгостріші проблеми, об'єктивно оцінити стан і розробити практичні підходи щодо її реалізації та вдосконалення. ■

ЛІТЕРАТУРА

1. Крупка М. І., Ревак І. О. Методологічні засади дослідження інтелектуального потенціалу в контексті економічної безпеки. *Бізнес Інформ*. 2015. № 12. С. 20–25. URL: https://www.business-inform.net/export_pdf/business-inform-2015-12_0-pages-20_25.pdf
2. Возняк Г. В. Бюджетне вирівнювання: теоретико-методологічні аспекти. *Фінанси України*. 2017. № 4. С. 42–54. URL: http://finukr.org.ua/docs/FU_17_04_042_uk.pdf
3. Возняк Г. В. Регіональний розвиток: сутність і методологічна основа. *Регіональна економіка*. 2015. № 3. С. 34–43. URL: http://re.gov.ua/re201503/re201503_034_VoznyakHV.pdf
4. Колот А. М. Розвиток наук про працю та соціально-трудова відносини на засадах міждисциплінарності. *Соціально-трудова відносини: теорія та практика*. 2014. № 1. С. 7–27. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/32608884.pdf>
5. Пелехатий А. О. Бюджетна політика у забезпеченні розвитку територій: концептуальні домінанти та напрями модернізації : монографія. Львів : ЛНУ ім. Івана Франка, 2019. 386 с.
6. Кравець А. С. Методология науки. Воронеж : ВГУ, 1991. 146 с.
7. Ерохина Е. А. Экономическое развитие и экономический рост: системно-самоорганизационный подход к исследованию. *Известия Томского политехнического университета*. 2008. Т. 312. № 6. С. 39–41. URL: http://www.lib.tpu.ru/fulltext/v/Bulletin_TPU/2008/v312/i6/09.pdf
8. Методология научных исследований : навч.-метод. посіб. / укладач Олійник Н. Ю. Кам'янець-Подільський, 2015. 105 с. URL: <http://elar.kpnu.edu.ua:8081/xmlui/bitstream/handle/123456789/1962/Oliinyk-N.D.-Metodolohiia-naukovykh-doslidzhen.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

Таблиця 2

Етапи, методи та підходи до дослідження бюджетної політики розвитку територій

Назва етапу	Методи дослідження	Принципи дослідження	Методологічний підхід
1. Теоретичний	Теоретичне узагальнення, наукова абстракція, індукція, дедукція, синтез, аксіологічний, ієрархічний	Системності, абстрагування	Системний, інституційний
2. Методологічний	Аналіз, системно-структурний, контент-аналіз	Системності, комплексності, контроверсійності	Системний, інституційний, синергетичний
3. Аналітичний	Аналіз, історичний, спостереження, діагностування, групування, експертних оцінок, графічний, порівняння, побудови індикаторів, інші емпіричні методи	Комплексності, об'єктивності, декомпозиції, історичності	Інституційний, поведінковий, міждисциплінарний
4. Науково-експериментальний	Економетричні, моделювання, компаративний аналіз	Комплексності, об'єктивності, розвитку, декомпозиції	Синергетичний, поведінковий, міждисциплінарний
5. Практичний	Мозкового штурму, абстрактно-логічний, узагальнення, синтез	Єдності теорії та практики, розвитку, абстрагування	Системний, інституційний, програмно-цільовий, міждисциплінарний

Джерело: авторська розробка.

REFERENCES

- Kolot, A. M. "Rozvytok nauk pro pratsiu ta sotsialno-trudovi vidnosyny na zasadakh mizhdystyplinarnosti" [Development of Labor Sciences and Social and Labor Relations on the Basis of Interdisciplinarity]. Sotsialno-trudovi vidnosyny: teoriiia ta praktyka. 2014. <https://core.ac.uk/download/pdf/32608884.pdf>
- Kravets, A. S. *Metodologiya nauki* [Methodology of Science]. Voronezh: VGU, 1991.
- Krupka, M. I., and Revak, I. O. "Metodolohichni zasady doslidzhennia intelektualnoho potentsialu v konteksti ekonomichnoi bezpeky" [Methodological Foundations for Researching Intellectual Potential in the Context of Economic Security]. *Biznes Inform.* 2015. https://www.business-inform.net/export_pdf/business-inform-2015-12_0-pages-20_25.pdf
- "Metodolohiia naukovykh doslidzhen" [Research Methodology]. <http://elar.kpnu.edu.ua:8081/xmlui/bitstream/handle/123456789/1962/Oliinyk-N.D.-Metodolohiia-naukovykh-doslidzhen.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
- Pelekhatyi, A. O. *Biudzhetna polityka u zabezpechenni rozvytku terytorii: kontseptualni dominanty ta napriamy modernizatsii* [Budget Policy in Ensuring the Development of Territories: Conceptual Dominants and Directions of Modernization]. Lviv: LNU im. Ivana Franka, 2019.
- Vozniak, H. V. "Biudzhetne vyrivniuvannia: teoretyko-metodolohichni aspekty" [Fiscal Equalization: Theoretical and Methodological Aspects]. *Finansy Ukrainy.* 2017. http://finukr.org.ua/docs/FU_17_04_042_uk.pdf
- Vozniak, H. V. "Rehionalnyi rozvytok: sutnist i metodolohichna osnova" [Regional Development: the Nature and Methodological Basis]. *Rehionalna ekonomika.* 2015. http://re.gov.ua/re201503/re201503_034_VoznyakHV.pdf
- Yerokhina, Ye. A. "Ekonomicheskoye razvitiye i ekonomicheskyy rost: sistemno-samorganizatsionnyy podkhod k issledovaniyu" [Economic Development and Economic Growth: a System-self-organizing Approach to Research]. *Izvestiya Tomskogo politekhnicheskogo universiteta.* 2008. http://www.lib.tpu.ru/fulltext/v/Bulletin_TPU/2008/v312/i6/09.pdf